

2. januar 2007 kl. 03:30

Da verden flyttede sig hurtigere end hjertet

Af: Søren H. Schauser, shx@berlingske.dk

Det gamle nye. Nogle tænker på det 20. århundrede som en tid med fremskridt, mekanisering, demokrati. Andre hæfter sig ved diktaturerne, familiernes opløsning og den systematiserede vold. Men hvilke planer havde modernitetens mænd og kvinder egentlig selv? Ny antologi lader de vigtigste navne fortælle med egne ord - fra Hitler til Salman Rushdie, fra Freud til Karl Popper, fra Baudelaire til Bill Gates. Resultatet er en kanon over de mageløse muligheders epoke. Og de knuste drømmes.

»I tilfælde af seksuel anæstesi hos kvinder har klitoris hårdnakket bevaret sin følsomhed.«

Året er 1917. Sigmund Freud sidder i Wien og skriver på et foredrag om menneskets kønsdrift. Emnet har gjort ham kendt i hele den hvide lægeverden: Hans bog om »Drømmetydning« fra år 1900 åbnede ikke bare det nye århundrede - den gik helt ned i kælderens og lod de glammende hunde gø tidens borgerskab lige op i ansigtet.

Men så bemærker man ordet »hårdnakket«... Her sytten år senere kan Freud stadig ikke tænke den kvindelige lyst uden mandens dertil indrettede. »Klitoris må rettidigt og fuldstændigt afgive sin følsomhed til indgangen af skeden«, fortsætter han. Pigers elskov er stadig lig med ga-dag-gung og færdigt arbejde.

I de samme måneder finder en anden og nok så voldsom revolution sted. Denne gang i det nye Sovjetunionen. Her skal »alle uddannelsesmæssige tiltag i forhold til arbejde og bønder være besjælet af klassekampens ånd,« ivrer Lenin himself.

Ak ja... Et par år senere må selvsamme partileder skubbes rundt i rullestol af sine forkælede elskerinder - med storhedsvanviddet lysende ud af øjnene. »I det 20. århundrede var den italienske fascisme, den tyske nazisme og den russiske kommunisme alle forsøg på at virkeliggøre sociale utopier,« som det hedder i forordet til Den Moderne Kulturs Historie. »Og i alle tre tilfælde udviklede utopierne sig til mareridt.«

Antologien er samlet og redigeret af Gert Balling, Mikkel Bogh, Henrik Reeh, Mette Sandbye og Martin Zerlang. De fem forskere lægger det moderne gennembrud ud til fri læsning, lige fra romantikkens Charles Darwin til vore dages Bill Gates - tekster af iagttagere og politikerne, af kunstnerne og videnskabsmændene, af tænkerne og handlerne. Resultatet minder måske nok om et 656 sider langt kompendium til universitært brug. Men takket være de forbindende kommentarer kan det meste læses af enhver. Og spørgsmålet hører til de mest spændende overhovedet: Hvad var det egentlig, modernitetens mænd og kvinder ville?

Så der er nok at tage fat på. Ganske vist har historikeren Eric Hobsbawm engang kaldt seklet for »det korte århundrede«: Det begyndte tidligst omkring Første Verdenskrig og sluttede omkring Murens fald - resten var ekkoer af den gamle verden eller forskræp på den nye... Men desto mere ufatteligt var den fart, tingene udviklede sig med. Verden vendtes på vrangen i disse år. Kommunistiske tiltag blev afløst af multinationale afkast, mekaniseringens optimisme af massearbejdsledens nedture og suffragetternes glasskår i mændenes middagsmad af - nå ja: en mild trækken på skuldrene over den manglende ligeløn.

Så selv om man har hørt det meste før, er læsningen mere tankevækkende end nogensinde. Allerede i Zerlangs egen introduktion får man en af de vigtigste konklusioner - at kulturen overtog religionens funktion. Gud døde simpelthen. Set gennem de briller ligner for eksempel den kulturministerielle kanon altså mest et ydre tegn på indre tomhed. Jo mere vi taler om sammenhængskraft, desto mindre har vi af den.

Men samtidig er det allerede fortid: »Islamisme og kristen fundamentalisme har igen gjort religionen til en magtfaktor,« fortsætter redaktøren. Dagens orden tegnes af en korankyndig terrorleder på den ene side og en genfødt kristen på den anden.

Skiftende fjendebilleder

Og således skifter fjendebillederne hele tiden. Tilbage ved Karl Marx var det borgerskabet. Et berømt udtryk som »Der går et spøgelse gennem Europa - kommunismens spøgelse« stammer fra hans Kommunistiske Manifest. Dét gør nogle mindst lige så poetiske og måske knap så kendte analyser også:

»Bourgeoisiet har ødelagt alle feudale, patriarkalske, idylliske forhold,« skriver Marx overraskende. »Det har ubarmhjertigt sønderrevet de brogede bånd, der i feudaltiden knyttede mennesket til dets naturlige foresatte. Og det har ikke ladet andre bånd tilbage i menneskenes forhold til hinanden end den nøgne interesse, den følelsesløse kontante betaling.«

Det var dengang, sultens slavehær sled sig ihjel - alt imens nogle få heldige kunne gå rundt med hvide kvindearme og passe på sig selv. »Langsomt er fornemt«, som Friedrich Nietzsche skrev midt i 1880'erne. Oprøret kom først med århundredskiftekluturens tidlige modernitet - i øvrigt et ord opfundet af digteren Charles Baudelaire. Men heldigvis stod Freud jo klar i kulissen. Og i 1921 opfandt digteren Karel Capek ordet robot, afledt af det tjekkiske ord for arbejder.

Hellere diktatorer end genier

Og siden stod fjendebillederne nærmest i kø. Jo mere specifikke de blev, desto mere længtes tiden efter én mands kamp mod dem. Hvor begyndelsen af det 19. århundrede søgte genier, da var begyndelsen af det 20. århundrede mere til diktatorer. En udvikling fra tanke til handling.

Så gik det galt. »Hvis jøderne var ene i verden, ville de kvæles i smuds og skarn«, skrev Adolf Hitler i en vis bestseller fra midten af tyverne. »De ville udrydde hinanden, hvis ikke deres grænseløse mangel på offervilje også i dette tilfælde gjorde kampen til det rene teater.«

I antologien er ordene elegant sat ind efter følgende passus: »Et negerbarn er i de første år af sin udvikling det hvide barn overlegent - men på et tidspunkt står det stille og bliver på samme standpunkt livet igennem ... Negere lader sig vel afrette, men sjældent virkelig opdrage.« Ordene står i det pæredanske Salmonsens Leksikon fra 1893. Kun tyve år før Mein Kampf... Dog viste historien sig mere nådig mod negrene: »Når denne bog er blevet folks fælleseje,« lyder den uhyggelige profeti fra Hitlers fængsel, »så kan man allerede betragte den jødiske fare som afværget.« Han afværgede en tredjedel af alle verdens jøder og fik ret.

Så efter krigen skulle der for alvor slikkes sår. Den Moderne Kulturs Historie helliger hele hundrede sider til sorgarbejdet - nogle meget smukke, andre mere akademiske.

Hades, Skærsilden og Helvede

Til de sidste hører tysk-jødiske Hannah Arendt. Så tidligt som i 1948 delte hun de vestlige opfattelser af livet efter døden op i tre: Hades, Skærsilden og Helvede. Dagligdagen i kz-lejrene hørte til sidstnævnte. Blandt andet fordi de fleste døde ved systematisk henrettelse, ikke af mangel på mad. På det punkt giver de allieredes frygtelige optagelser et fortegnet billede.

Og blandt de mere humoristiske bidrag finder man Hans Magnus Enzensbergers rammende

analyse af katastrofens indflydelse på det tyske sprog. Egentlig en kamp mod både vind og vejrmøller - »krige og revolutioner, kongekroninger og massakrer plejer jo ufortrødent at finde sted uden hensyntagen til samtidens lyrik«, som han selv siger. Men dyrk så fortsættelsen:

»Nazisterne vendte hensynsløst op og ned på meget af det, der tidligere blev kaldt national kulturarv og gjorde det til alibi for barbariet - en proces, som det borgerlige kulturbegreb altid har egnet sig godt til...«

Så her er vi virkelig fremme i de glade tressere, som man siger. Alt blev demokratiseret. Selv kunsten. »Op gennem det 20. århundrede blev primitivismen en af de stærkeste strømninger i æstetisk kultur,« som der står i bogens forord. Tarzan er ét eksempel, Pablo Picassos inspiration fra afrikanske masker et andet - og Isadora Duncans dansetrin flyttede »tyngdepunktet fra luften ned på jorden«. Siden dengang har Bournonville ikke været finere end barfodsrytmer. Var det dét, vi ville?

Uanset er der ikke langt fra det basale til bundskrabet. I selskab med over firs af de skrifter, der gjorde en forskel - der står selv Roland Barthes' læsning i Eiffeltårnets betydninger som forfinet tågesnak. Åbenbart var Den Store Historie allerede afgået ved døden. Ellers havde man næppe kastet sig over bibetydninger.

Hvorimod tyskeren Ulrich Becks tyve år gamle teori om risikosamfundet stadig holder vand: »Risikosamfundet er et katastrofesamfund, hvor undtagelsestilstanden truer med at blive normalt tilstand,« skrev han midt i firserne. Kun ti år senere kunne Bill Gates formidle sin vision om det intelligente hus. Det blev fire sider om kamerasystemer, elektroniske nøgler og håndholdte fjernbetjeningsenheder. Uden at han nogensinde kom ind på hvorfor - ikke i én eneste sætning.

Først ville vi have geniet og tanken. Siden ville vi have den stærke mand og handlingen. Hvad dyrker vi på tærsklen til endnu en epoke? Måtte det blive et århundrede, hvor alle tog fremtiden i egen hånd - men hvor man også gjorde som modernitetens mænd og holdt længslen efter det tabte ved lige.

»*Den moderne kulturs historie.*« Udgivet af Gert Balling, Mikkel Bogh, Henrik Reeh, Mette Sandbye og Martin Zerlang. 656 sider. Gads Forlag.

Erhvervsnyheder med perspektiv

– direkte i indbakken

Gratis nyhedsbrev fra
Berlingske Nyhedsmagasin

TILMELD HER!

